

HỌC VIỆN THÁNH GIUSE – DÒNG TÊN VIỆT NAM

Bộ môn: Triết học Trung cổ

Giáo sư: Cha Phaolô Đâu Văn Hồng

**Thí dụ “người bay” của Avicenna
trong phần Bàn về linh hồn của quyển *Sự chữa lành***

Học viên thực hiện:

Philipphê Trương Hoàng Trung Nguyên

Email: nguyentruong1711@gmail.com

Tháng 01 năm 2022

Đại ý bài viết:

Bài viết cố gắng trình bày tư tưởng của Avicenna qua thí dụ “người bay” nhằm chứng minh sự tách biệt của linh hồn với thân xác. Điểm mấu chốt của thí dụ này nằm ở chỗ Avicenna cố gắng chứng minh “sự kết nối với thân xác” không phải là tất yếu, tức thân xác không phải mang tính tất yếu đối với linh hồn qua kiểm tra về mặt khái niệm (the conceptual test).

Từ khóa: người bay, linh hồn, thân xác, kiểm tra về mặt khái niệm, tách biệt, v.v.

Avicenna là một trong những triết gia nổi bật của khối Hồi giáo, là người có công thức tính phương Tây tính dạy trong bộ môn Siêu hình học. Trong phần bàn về Linh hồn (Quyển 1, chương 1), Avicenna tự hỏi để nhận thức: ta có thân xác hay không? Khởi từ đâu để biết con người hiện hữu? Thừa từ chính tư tưởng của mình.¹ Trong phạm vi bài viết này, người viết xin trình bày những hiểu biết của bản thân qua quá trình nghiên cứu bản văn cũng như một số tài liệu khác về thí nghiệm tư tưởng “người bay” trong phần cuối của chương một của phần bàn về linh hồn trong quyển *Sự chữa lành (The Healing)*.

Thí nghiệm về “người bay” nói rằng: tưởng tượng một người trong chúng ta được tạo nên hoàn hảo nhưng mắt bị che lại không thể quan sát trực tiếp những sự vật của thế giới bên ngoài. Anh ta như thể lơ lửng trong chân không, tứ chi đều bị cắt lìa khỏi cơ thể, không thể đụng chạm hay tiếp xúc.² Vậy anh ta có thể biết được gì? Anh ta không nghi ngờ gì để khẳng định bản thân anh ta tồn tại mà không phải khẳng định sự tồn tại của bất kỳ bộ phận bên trong hay bên ngoài như trái tim, não hay bất kỳ thứ gì khác. Điều này có nghĩa, anh ta biết chắc mình tồn tại, đồng thời không biết chắc rằng anh ta có thân xác. Khái niệm về tồn tại khác biệt với khái niệm về việc có thân xác, cho nên hiểu biết về sự tồn tại của chính mình không nhất thiết kéo theo hiểu biết rằng anh ta có thân xác. Về mặt khái niệm, việc có một thân xác không phải là điều kiện tất yếu cho tồn tại khi Avicenna viết “thậm chí nếu có thể cho anh ta tưởng tượng một cánh tay hay bộ phận nào đó, thì anh ta cũng không tưởng tượng nó như một phần của bản thân anh ta hoặc như một điều kiện tất yếu cho bản thân mình.”³ (1)⁴ Tuy nhiên, nếu bản thân (yếu tính) của một người và thân xác của người ấy khác biệt về mặt khái niệm thì trên thực tế chúng phải khác biệt nhau, bởi vì “điều gì có thể được khẳng định là tồn tại thì không giống như điều không thể được

¹ Đạu Văn Hồng, *Giáo trình Triết Trung Cổ* (dựa trên giáo trình của Emmanuel Falque), Học viện Dòng Tên (lưu hành nội bộ), 34.

² Jon McGinnis, David C. Reisman, *Classical Arabic Philosophy*, (Indiana: Hackett Publishing Company, 2007), 179.

³ Ibid.

⁴ (1) và (2) được quy ước trong bài viết này nhằm mục đích nêu rõ hai điểm cần làm rõ và sẽ được trình bày trong phần sau của bài viết.

khẳng định và điều gì được quy định thì không giống với điều không được quy định.”⁵ (2) Bởi vì “người bay” biết chắc về sự hiện hữu của bản thân (yếu tính) nhưng không biết chắc về sự hiện hữu của thân xác anh ta, mà linh hồn là yếu tính này cho nên chúng không thể là cùng một vật, mặt khác, nếu chúng là cùng một vật thì sự khẳng định cái này sẽ là sự khẳng định của cái còn lại. Vì vậy, Avicenna kết luận rằng sự tồn tại của linh hồn khác biệt với thân xác của “người bay” cũng như bất kỳ thân xác nào ...⁶

Avicenna không đồng ý với định nghĩa của Aristotle về linh hồn như là “hoàn bị của thân xác”⁷ vì nó không cho thấy yếu tính của linh hồn mà chỉ cung cấp một sự hiểu biết về linh hồn liên kết với thân xác một cách ngoại tại. Cho nên, công việc của thí nghiệm về người bay nhằm tìm ra cách để nắm bắt yếu tính của linh hồn. Yếu tính này không đòi hỏi bất kỳ một mối liên hệ nào với thân xác, tức linh hồn tất yếu độc lập về mặt bản thể học so với thân xác. Nếu biết được yếu tính của linh hồn, chúng ta sẽ không gặp khó khăn nào để biết được những đặc tính của nó.

Để bắt đầu tiến trình này, ông phân biệt những đặc tính tất yếu và tùy thuộc cũng như định nghĩa về tính tất yếu và tính tùy thuộc. Những đặc tính thuộc về yếu tính của linh hồn là điều kiện cần và đủ cho việc thiết lập một yếu tính. Chẳng hạn, “con người” được định nghĩa là động vật có lý trí, vậy cả “tính động vật” và “tính lý trí” đều tạo nên định nghĩa “con người” và chúng cần thiết cho anh ta. Những đặc tính này mang tính nội tại đối với con người, và thành tố của đặc tính này tạo nên yếu tính này. Ngược lại, những đặc tính tùy thuộc lại không phải là điều kiện cần và đủ để cấu tạo nên yếu tính mà chúng thuộc về. Bởi vậy, Avicenna đưa ra một tiêu chí về điều kiện song đôi cho những đặc tính tất yếu “Y thì tất yếu đối với X nếu và chỉ nếu X không thể được hiểu nếu không có sự hiểu biết về Y,” và “Y

⁵ Jon McGinnis, David C. Reisman, *Classical Arabic Philosophy*, (Indiana: Hackett Publishing Company, 2007), 179.

⁶ Ibid.

⁷ Peter Adamson, Fedor Benevich, “The Thought Experiment Method: Avicenna’s Flying Man Argument,” *Journal of the American Philosophical Association* 4 (October 2018): 152, [The Thought Experimental Method: Avicenna's Flying Man Argument | Journal of the American Philosophical Association | Cambridge Core](#) (accessed December 22nd, 2021).

là tất yếu đối với X nếu và chỉ nếu sự hiện hữu của X tiên giả định sự hiện hữu của Y.”⁸ Chẳng hạn, bởi vì “động vật” là thành tố của con người, không gì có thể hiện hữu như một con người nếu không tồn tại như một con vật. Đó chính là kiểm tra về mặt khái niệm (the conceptual test) của Avicenna nhằm giúp ông chứng minh được điều nói đến ở (1).⁹

Để đi đến kết luận trên, ông dùng loại kiểm tra này để giúp ông loại bỏ định nghĩa của Aristotle về linh hồn như là “hoàn bị của thân xác.” Định nghĩa của Aristotle không xác định được linh hồn là một bản thể, tức định nghĩa này không phải định nghĩa tất yếu của linh hồn hay không cho thấy yếu tính của nó. Tuy nhiên, ông không loại bỏ ý tưởng chung rằng linh hồn có thể tất yếu liên hệ với thân xác, mà chỉ ra rằng ai đó có thể nắm bắt được linh hồn mà thậm chí không cần đến khái niệm về thân xác, hay khái niệm về linh hồn sẽ không cần đề cập đến thân xác. Cho nên, chúng ta có thể thay thế cụm từ “sự nối kết với thân xác” cho Y và “linh hồn” cho X trong công thức của kiểm tra về mặt khái niệm “Một sự nối kết với thân xác là tất yếu đối với linh hồn nếu và chỉ nếu linh hồn không thể được nắm bắt mà không có sự nắm bắt về sự nối kết với thân xác.”¹⁰ Dù là hiện hữu trong tâm trí hay cách cụ thể, loại kiểm tra này về tính tất yếu đều áp dụng cho những vật trong hai loại hiện hữu này vì yếu tính của chúng đều như nhau. Từ đó, chúng ta có thể kết luận mặc dù linh hồn con người, như linh hồn của người bay chẳng hạn, thực sự có sự kết nối với thân xác, nhưng sự nối kết này chỉ mang tính tùy thuộc, hay thân xác không phải tất yếu đối với linh hồn.

Thứ đến, phát biểu trong (2) của Avicenna gặp sự phản đối như sau. Xem xét ai đó biết nước là gì, nhưng chẳng bao giờ nghe nói đến H₂O. Mặc dù chúng ta biết rằng nước = H₂O, nhưng do người này không biết chắc H₂O là gì, cho nên có thể kết luận nước và H₂O khác nhau. Rõ ràng kết luận này không

⁸ Ibid., 157-158.

⁹ Ibid., 158.

¹⁰ Ibid., 159.

hợp lý. Có lẽ Avicenna có ngụ ý khác bởi vì phản đối này chỉ dựa trên tên gọi khác nhau của một vật mà chỉ trích, chứ về bản chất của vật thì không thay đổi. Vì vậy, nếu có một dấu “=” giữa hai vật, chúng ta có thể thay thế chúng trong nhiều câu khác nhau. Chẳng hạn, $1+5 = 6$; nhưng $6 = 4+2$, vì vậy $1+5 = 4+2$, hay Sophia biết rằng Mark Twain hiện hữu (mặc dù cô không biết Samuel Clemens), nhưng Mark Twain = Samuel Clemens, do đó Sophia biết rằng Samuel Clemens hiện hữu. Tương tự, linh hồn và thân xác khác nhau cả về mặt khái niệm và thực tế mà “người bay” chắc chắn sự hiện hữu của bản thân anh ta nhưng không chắc về sự hiện hữu của thân xác, cho nên, từ (1) và (2) chúng ta có thể khẳng định linh hồn tách biệt với thân xác.

Mặc dù vậy, thí nghiệm về người bay chỉ mới loại bỏ được đặc tính là “sự nối kết với thân xác” chứ chưa thiết lập được bất kỳ đặc tính tích cực nào như là tất yếu với linh hồn (linh hồn là một bản thể chẳng hạn). Như vậy, yếu tố chủ đạo đối với thí nghiệm này chính là sự tự nhận thức, chúng ta luôn nhận thức về bản thân mình, ngay cả khi ngủ. Cho nên, sự tự nhận thức cung cấp cho chúng ta một sự thâm nhập đầy đủ vào linh hồn cũng như những điều kiện hiện hữu của nó để chúng ta có thể thực hiện kiểm tra về mặt khái niệm liên quan trong thí nghiệm này vì nó đảm bảo cho sự khái niệm hóa của linh hồn mà thân xác không có được.¹¹ Như vậy, thí nghiệm này nhắc nhở chúng ta rằng chúng ta đã có sẵn sự khái niệm hóa của bản thân linh hồn của chúng ta đủ cho chúng ta thâm nhập vào những điều kiện hiện hữu của linh hồn, và trong trường hợp này sự nối kết với thân xác không phải là điều kiện hiện hữu.

Chung quy lại, Avicenna với lý thuyết về trí năng tách biệt được nói đến trong thí nghiệm “người bay” đã đặt nền cho một dạng siêu hình học mới về sự biểu trưng.¹² Ông kết luận rằng cái mà chính mỗi người thực sự là là một bản thể phi vật chất hoặc một vật mà ông gọi là linh hồn. Sở dĩ chúng ta cứ nghĩ

¹¹ Ibid., 162.

¹² Đậu Văn Hồng, *Giáo trình Triết Trung Cổ* (dựa trên giáo trình của Emmanuel Falque), Học viện Dòng Tên (lưu hành nội bộ), 34

mình là thân xác bởi vì việc sống trong một thân xác là tất cả những gì chúng ta từng biết. Vì vậy, theo Avicenna, để biết được điều gì tất yếu và không tất yếu cần dựa vào khả năng thâm sâu của trí năng con người, điều mà ông nhấn mạnh trong thí nghiệm “người bay” trên đây.

Tài liệu tham khảo

- Adamson, Peter, Fedor Benevich. “The Thought Experiment Method: Avicenna’s Flying Man Argument.” *Journal of the American Philosophical Association* 4 (October 2018): 152. [The Thought Experimental Method: Avicenna's Flying Man Argument | Journal of the American Philosophical Association | Cambridge Core](#) (accessed December 22nd, 2021).
- Gracia, Jorge J.E., Timothy B. Noone ed. *A companion to Philosophy in the Middle Ages*. (Malden: Blackwell Publishing Ltd, 2002).
- Hồng, Đậu Văn. *Giáo trình Triết Trung Cổ* (dựa trên giáo trình của Emmanuel Falque). Học viện Dòng Tên (lưu hành nội bộ).
- McGinnis, Jon, David C. Reisman. *Classical Arabic Philosophy*. (Indiana: Hackett Publishing Company, 2007).
- Rizvi, Sujjad H. Avicenna (Ibn Sina). Internet Encyclopedia of Philosophy. [Avicenna \(Ibn Sina\) | Internet Encyclopedia of Philosophy \(utm.edu\)](#) (accessed December 23rd, 2021).